

Avartavia näkökulmia Suomen ja Ruotsin historiografian tiiviimpään tarkasteluun

Raportti: *Historiankirjoitus Suomessa ja Ruotsissa* -seminaari, Jyväskylän yliopisto, 24.5.2018.

Petteri Impola & Kenneth Partti

Historiankirjoituksen historian tutkiminen on tärkeää, etenkin kun nykyisen tiedemaailman tulisi teorioineen, menetelmineen ja keskusteluineen olla lähtökohtaisesti globaalia. Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin välillä on aina ollut tutkijavaihtoa, varhaismodernien alkuperäislähdeaineistojen ruotsinkielisyys ja nykyään tieteen muotoutuminen pääosin englanninkielisiksi artikkeleiksi ovat toimineet yhdistävänä tekijänä, kun taas esimerkiksi suomen kieli ja maiden jakautunut kansallinen kulku vuoden 1809 jälkeen on eriyttänyt myös historiantutkimuksen teemoja. Silti tutkijoiden vuorovaikutuksen ja tieteen objektiivisuuden nimissä molemmissa maissa olisi periaatteessa pitänyt tutkia samankaltaisia aiheita ja vieläpä samanlaisin lopputuloksin – onhan tutkimuskohde, varhaismoderni Ruotsi, lähtökohtaisesti yksi ja sama. Esimerkiksi Suomessa on viime aikoina tehty historiankirjoituksen historian eli historiografian tutkimusta, joka osoittaa, kuinka itsenäistyvän ja maailmansotiin osallistuneen Suomen historiaa kirjoitettiin vahvasti ”kansallisesta” näkökulmasta 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuoliskolla. Tällainen kriittinen tarkastelu on avartanut ymmärrystä historiankirjoituksen kansallisesta luonteesta.

Harvinaisista toukokuun helteistä paahuneella Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella järjestettiin *Historiankirjoitus Suomessa ja Ruotsissa* -seminaari. Järjestäjänä oli tutkimushanke *Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinnat: bibliometrinen ja kvalitatiivinen analyysi varhaismodernista Ruotsin valtakunnasta Ruotsin ja Suomen historiografiassa 1860–2020* (lyh. *Hirsu*) [1], jonka lähtölaukauksena seminaari toimi. Kyseinen hanke tutkii Ruotsissa ja Suomessa vuosina 1860–2020 tehdyn ammattimaisen historiankirjoituksen muodostamaa kuvaa Suomen ja Ruotsin yhteisestä varhaismodernista ajasta 1500-luvulta vuoteen 1809. Hankkeen tavoitteena on yhdistää bibliometriikka laadulliseen tutkimukseen vertailemalla systemaattisesti ja mittavasti molemmissa maissa tehtyä historiantutkimusta koskien maiden yhteistä varhaismodernia aikaa. Näkökulmaa laajentaen *Hirsu*-hankkeessa yhdistetään

ensimmäistä kertaa aidosti kahden maan historiografia, jolloin on mahdollista saada tietoa molempien maiden historian tutkimuksen kansallisista erityispiirteistä, mutta toisaalta myös yhdistävistä tekijöistä.

Seminaarissa keskityttiin varhaismodernin ajan lisäksi laajemmin Suomen ja/tai Ruotsin historiografiaan eri aikoina. Pääteemoja oli kaksi: miksi ja miten Ruotsin ja Suomen historian kirjoituksen kuva on muotoutunut maiden yhteisestä ajasta ja toisaalta vuoden 1809 jälkeisestä ajasta sellaiseksi kuin se on. Toisena teemana oli humanistisen tieteellisen tiedon muotoutuminen ja bibliometriikan hyödyntämisen mahdollisuudet tutkimuksessa. Yksipäiväisen seminaarin kolmessa sessiossa oli yhteensä kaksitoista esiintyjää neljästä suomalaisesta yliopistosta, professoreista tohtorikoulutettaviin. Varsinaisia keynote -puhujia ei ollut ja suurin osa esityksistä oli työpapereita. Tapahtuma oli avoin ja paikalla oli ajoittain runsaastikin ulkopuolista yleisöä keskustelua rikastuttamassa.

Tutkijoita ja menetelmiä

Seminaarin avasi professori Petri Karonen (JY) esittelemällä varhaismodernia Pohjolaa käsittelevien väitöskirjojen määrää sekä Suomessa että Ruotsissa noin 1800-luvun puolivälistä nykypäivään. Suomessa kyseisiä väitöskirjoja on tehty noin kaksi- ja puolisataa, kun taas Ruotsissa määrä on yli kahdeksansataa. Suhteutettunakin tämä tukee hypoteesia siitä, että ruotsalaisille erityisesti suurvalta-aika on ollut kansallisesti tärkeä aihepiiri. Karonen esitteli myös laatimiaan verkostokuvioita suomalaisista varhaismodernia aikaa koskevista väitöskirjoista ja niiden ohjaajista. Tiedyt aihepiirit ovat – ainakin osittain – periytyneet näissä verkostoissa jopa 1800-luvun professoreilta heidän ”jälkipolvilleen” aina 2000-luvulle.

Tohtorikoulutettava Petteri Impola (JY) analysoi puolestaan bibliometrisesti suomalaisten ja ruotsalaisten varhaismodernia aikaa koskevien, vuosina 1990–2016 kirjoitettujen väitöstutkimusten lähdekirjallisuutta ja viittaussuhteita. Vaikka aineisto ei ole vielä valmis, siitä oli jo nyt havaittavissa muutamien avaintutkijoiden korostuminen. Suomalaisten eniten viitattu suomenkielinen tutkija oli Eino Jutikkala. Ruotsinkielisistä ruotsalaistutkijoista eniten on viitattu Eva Österbergiin. Kolmas keskeinen tutkija, historiografisen sillanrakentaja, on Nils Erik Villstrand, johon on suomalaisista tutkijoista viitattu Ruotsissa eniten. Tieteensosiologisessa mielessä kiinnostavia olivat Impolan tilastot siitä, kuinka paljon enemmän suomalaisissa väitöskirjoissa on viitattu ruotsalaisiin tutkijoihin kuin Ruotsissa suomalaisiin.

Tohtorikoulutettava Kenneth Partti (JY) esitteli kielellisesti suuntautuneen historian tutkimuksen (niin sanottu *kielellinen käänne*) vaikutusta suomalaisessa ja ruotsalaisessa historian tutkimuksessa. Viime vuosikymmenten väitöskirjoja tarkastelemalla ja vertailemalla on maiden välillä nähtävissä selkeitä metodologisia eroja. Suomi ei tule jälkijunassa esimerkiksi käsitehistorian omaksumisessa vaan on rohkeasti muokannut siitä omia sovelluksia. Lisäksi Partti huomioi, että eri historian oppiaineet eivät ole olleet menetelmiensä mukaan osalta dialogissa toistensa kanssa. Kielellisesti suuntautunut historian tutkimus on operoinut lähinnä Suomessa yleisen historian ja Ruotsissa *idé- och lärdomshistorian* (oppihistoria) alueella.

Tohtorikoulutettava Petteri Norring (HY) vertaili kahta huomattavaa historiantutkijaa, Eli F. Heckscheriä ja Eino Jutikkalaa. Avaintutkijoiden tarkastelu kertoo, paitsi tutkijoista itsestään, myös laajemmin kotimaidensa historiakulttuurin kansallisista ja toisaalta ylirajaisista traditioista. Vaikka Heckscherillä ja Jutikkalalla oli lähtökohtaisesti erilaiset ensisijaiset painotukset talous- ja sosiaalishistorian välillä, heillä oli myös samoja kiinnostuksen kohteita ja maidensa keskeisinä tutkijoina he vaikuttivat myös toisiinsa. Norringin juuri ilmestynyt väitöskirja syventää aihetta lisää (Norrning 2018).

FT Elise Garritzen (HY) esitti, miten tutkijan persoona voi vaikuttaa tutkimukseen ja toisaalta tutkimuksen vastaanottoon. Yleensä tämä on tieteessä vaietumpi aihe, mutta erityisesti historian kaltaisessa tutkijan tulkintoihin nojautuvassa tieteenalassa tällä on kiistaton merkitys niin positiivisessa kuin negatiivisessa mielessä. Garritzen käytti esimerkkinään Henry Biaudet'ta ja hänen Roomassa ja Vatikaanissa työstämäänsä väitöstutkimusta (1906), jossa hän haastoi vallitsevan tulkinnan Ruotsin reformaatiosta nopeana ja yksiselitteisenä murroksena. Biaudet ja hänen katolilaisuutta korostava tulkintansa tuli aikalaisilta torjutuksi, mutta myöhempi tutkimus on ollut myönteäväisempi sen suuntaan. Tapauksesta voi lukea Garritzenin väitöskirjasta (Garritzen 2011).

Tohtorikoulutettava Andreas Granberg (ÅA) keskittyi puolestaan havainnollistamaan tieteellistä keskustelua Suomen ja Ruotsin välillä Pohjanmaan esihistoriallisesta asutushistoriasta 1950-luvulta kärjistyneen debatin avulla. Tutkimukset ja teoriat asutuksesta ja asuttamisesta eroavat maiden välillä suuresti ja aiheen ympäriltä julkaistuihin tutkimuksiin voidaan suhtautua hyvinkin kielteisesti. Kilpailevat tulkinnat menneisyydestä voivat siis olla kiihkeitä, aivan kuten edellä Garritzenin esityksen aikana kuultiin Henry Biaudet'n tutkimuksen teilaamisesta, etenkin kun asutushistoriatutkimuksiin sekoittuivat kielipoliittiset kysymykset, maallikkoarkeologit ja mittava lehdistökirjoittelu.

Tutkimusteemoja ja kansallisia painotuksia

Osa esityksistä lähestyi historiografiaa temaattisemmin. Tohtorikoulutettava Katariina Lehto (TaY) pohti esimodernia Turun akatemiaa osana Ruotsia, mutta toisaalta myös osana Eurooppaa ja laajempaa tieteenhistoriaa. Lehto nosti esiin tutkimuksia, joissa Turun akatemiaa alettiin yhä enemmän jäsentää kansallisen sivistystyön lisäksi osaksi eurooppalaista tiedeyhteisöä, ja sen historiaa; mitä Turussa omaksuttiin uusimmasta eurooppalaisesta tieteestä ja tarjosiko Turun akatemia itse jotain laajemmalle tieteelliselle keskustelulle. Tieteenhistoria nähdään usein nousujohteisena kertomuksena, mutta kehitys ei ole ollut vain lineaarista. Lehdon esitys jätti ilmaan kysymyksen siitä, missä määrin (Ruotsin) yliopistojen historiografia on ollut kansallista – Turun tapauksessa niin Ruotsin kuin myöhemmin Suomenkin – tarinaa, vaikka yliopistot ovat olleet ylirajaisia ja varhaisimpia ylikansallisia instituutioita kirkon rinnalla.

Tohtorikoulutettava Katja Tikan (HY) esitys tarjosi esimerkin yhteisen menneisyyden tutkimusteemasta, josta on saatu tiedostamatta myös kansallinen kysymys: 1600-luvun kauppakompaniat ja niiden historiankirjoituksen erot Ruotsin ja Suomen välillä.

Kauppakomppaniat saivat innoituksensa merkantilismista, ja ne kytivät Ruotsin osaksi maailmankauppaa. Siksi aihe on ruotsalaisille tärkeä, ja sitä on tutkittu paljon osana suurvalta-ajan menestystarinaa. Tikan mukaan Suomessa kauppakomppaniat on huomioitu, mutta niiden tutkiminen ei ole ollut yhtä syvällistä kuin Ruotsissa. Siinä missä kauppakomppaniat ovat tukeneet näkemystä Ruotsista (läntisenä) suurvaltana, on ne Suomessa nähty jokseenkin ongelmallisempina ja joita on tarkasteltu kriittisesti myös keskus (Tukholma)–periferia (Suomi) -akselilla.

FT Antti Rähän (JY) ja erityisesti FT Miia Kuhan (JY) esityksissä hyödynnettiin myös kirja-arvioita historiografisen tutkimuksen aineistona. Kuha käsitteli esitelmässään kulttuurihistorian asemaa ja vastaanottoa Suomen ja Ruotsin historiankirjoituksessa 1800-luvun lopulla. Ruotsalainen tutkimus on suosinut poliittista historiaa, kun taas Suomessa kulttuurihistoriaa kohtaan oltiin positiivisempia, ja sille oli tilausta. Suomessa varhaisella kulttuurihistorialla oli poliittinen merkitys, kun omaa identiteettiä etsittiin kulttuurista, ja sen avulla rakennettiin kansakuntaa. Rähän aiheena olivat puolestaan historian yleisesitysten osiot vuosista 1700–1809. Yleisesitysten muoto ja sisältö jo rakenteesta ja menneisyyden periodisoinnista alkaen ovat aina valintoja, joilla voi olla pitkäaikaisiakin vaikutuksia yleisesitysten pitkän käyttöiän takia. Merkittävää ei ole vain se, mitä on rajattu mukaan, vaan myös se, mitä ei ole otettu mukaan. Näin on etenkin Suomen ja Ruotsin tilanteessa, jossa varhaismodernia aikaa on vaarana käsitellä vain ”toisen maan” näkökulmasta, eikä yhteisenä kokonaisuutena valtakunnan kaikkia alueita huomioiden.

Kuva 1. Dosentti Anu Koskivirta esitelmöi Suomen itäisestä historiakulttuurista. Kuva: Essi Nerg.

Historiografian tunteminen avaa uusia mahdollisuuksia

Professori Pasi Ihalaisen (JY) esityksessä ruotsalais-suomalaisen perustuslakikeskustelun historiapolitiikasta vuosina 1917–1920 tiivistyi näkemys historian merkityksestä kulloinkin ajankohtaisissa poliittisissa keskusteluissa (katso lisää Ihalainen 2017). Useilla ruotsalaisilla ja suomalaisilla poliitikoilla oli 1910-luvulla akateeminen, monilla historioitsijan tai valtio-opin tausta. Tämä näkyi heidän puheenvuoroissaan muun muassa yhteisen edustuksellisuuden perinteen korostamisena. Molemmissa maissa korostettiin maiden yhteistä pitkää ”demokraattista” perinnettä, joka pohjautui Ruotsin valtiopäiväjärjestelmään keskiajalta alkaen. Molemmissa maissa edustuksellisuuden perinne koettiin vahvana ja myönteisenä, mutta Suomessa tuotiin esiin myös uhrikohtaloa entisen emämaan osana, mikä vaikuttaa yhä Suomen kielipoliittiseen keskusteluun. Ihalaisen esitys osoitti myös, kuinka yhteen kietoutunut Suomen ja Ruotsin menneisyys on ollut ja kuinka pikkutarkasti sitä on voitu käyttää erilaisten poliittisten argumenttien tukena. Tämänkin takia olisi syytä ymmärtää yhä paremmin, ei vain jommankumman maan ”kansallista” historiografiaa erikseen vaan molempia yhdessä rinnakkain vertaillen.

Vertailua voi tehdä myös idän suuntaan, kuten dosentti Anu Koskivirran (JY) esityksessä Suomen itäisestä historiakulttuurista 1800-luvun alkupuolella. Historiankirjoitus ei ole aina ollut ”omissa kansallisissa käsissä”, sillä esimerkiksi niin sanotun ”Viipurin romantiikan (1805–1814)” aikaan Viipurin saksankielisissä lukioissa saivat oppinsa monet henkilöt, jotka tulivat myöhemmin kirjoittamaan oman osuutensa Suomen historiasta. Muun muassa heidän opintojaan varten myös ensimmäiset Suomen historian yleisesitykset olivat saksankielisiä ja saksalaisten kirjoittamia. Heille Suomi näyttäytyi vielä romanttisen koskemattomana, ja sen kansa aitona alkuperäiskansana. Samoihin aikoihin Suomen historiaa kirjoitettiin myös Pietarissa. Ensimmäinen suomenkielinen Suomen historian yleisesitys olikin vasta 1839 julkaisu J. F. Kainosen (Cajan, Kajaani) *Suomen historia: koetteeksi kerrottu lyhykäisessä järjestyksessä*.

Harvalle historiantutkijalle historiankirjoituksen historia on päätutkimuskohde, mutta jokaisella tutkimusteemalla ja aikakaudella on oma historiografiansa, joka tutkijan olisi vähintäänkin syytä tuntea. Tutkimuskirjallisuutta läpikäydessä on aina syytä pohtia, ovatko aika- ja maantiederajaukset, tutkimusteemat ja -kysymykset sekä lähteet ja menetelmät eronneet suomalaisten, ruotsalaisten tai muunmaalaisten tutkijoiden kesken; milloin taas on lähestytty historiaa samalla tavoin ja miksi. Bibliometriset ja tutkijaverkostoja valaisevat historiografiset kysymyksenasettelut mahdollistavat myös asioiden pohtimisen uudella tavalla: Millä kielellä, missä muodoissa ja mistä näkökulmista tutkimusta olisi tulevaisuudessa tehtävä, jotta se olisi paitsi tieteellisesti merkittävää, myös yhteiskunnallisesti vaikuttavaa.

FM Petteri Impola on Suomen historian ja FM Kenneth Partti yleisen historian tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella. Molemmat ovat mukana tutkijoina *Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinnat (Hirsu)* -hankkeessa.

Viitteet

[1] Hanke on saanut rahoituksen Koneen Säätiöltä vuodesta 2018 alkaen ja se toteutetaan kuuden tutkijan toimesta Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella yhteistyössä Avoimen tiedon keskuksen kanssa. Lisätietoja hankkeesta: www.jyu.fi/hirsu ja <https://www.facebook.com/yhteinenmenneisyserilaisettulkinnat/>

Kirjallisuus

Garritzen, Elise. 2011. *Lähteiden lumoamat. Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa*. Bibliotheca Historica 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ihalainen, Pasi. 2017. *The Springs of Democracy. National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917–1919*. Studia Fennica Historica 24. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://oa.finlit.fi/site/books/10.21435/sfh.24/> [Haettu 17.12.2018]

Norring, Petteri. 2018. *Eli F. Heckscher, Eino Jutikkala ja pohjoismainen yhteiskuntahistoria*. Helsinki: Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osasto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/234746> [Haettu 17.12.2018]